

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Вадим ЧИЧУК (Черкаси)

В роботі проаналізовано етапи інформатизації освіти в Україні. Розглянуто концептуальні положення, провідних учених нашої країни, що розробили певні підходи, форми, методи, впровадження інформаційних технологій в навчальний процес середньої та вищої школи.

В работе проанализированы этапы информатизации образования в Украине. Рассмотрены концептуальные положения, ведущих ученых нашей страны, которые разработали определенные подходы, формы, методы, внедрения информационных технологий в учебный процесс средней и высшей школы.

Ключові слова: інформатизація, інформаційні технології, концепції, підготовка вчителя.

Сьогодні в Україні відбувається перегляд пріоритетів у системі професійної підготовки вчителя. Серед факторів, які зумовили необхідність такого перегляду пріоритетів, можна виокремити дві групи чинників. Насамперед процеси реформування системи освіти, які відбуваються зараз не тільки в Україні, але й у країнах Європи, приводять до необхідності переосмислення ролі майбутнього вчителя в новому столітті. Другу групу чинників у галузі національної освіти складають соціально-педагогічні зміни, пов'язані з уведенням нових державних освітніх стандартів, переходом на новий зміст і структуру освіти [4, с.79].

Враховуючи актуальність проблеми, ми поставили за мету проаналізувати розвиток інформатизації освіти в Україні та розглянути сучасні концепції підготовки вчителів початкових класів.

Над розв'язанням проблеми розвитку інформатизації освіти в Україні працюють вчені В. Биков, Я. Вовк, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, В. Імбер, Г. Козлакова, М. Левшин, О. Машбиць, Е. Сендова, В. Шакотько та ін.

З огляду на історію можна стверджувати, що розробка інформаційних технологій навчання на теренах України почалася вже на початку 60-х років минулого століття і розвивалася переважно у вищій школі. Найбільшого поширення набули автоматизовані навчальні системи. Обчислювальна техніка того часу була дорогою і

недосконалою, тому можливості використання таких систем були обмежені. Здебільшого це були довідкові та тестувальні системи, побудовані за принципами програмованого навчання.

Точкою відліку появи сучасних інформаційних технологій навчання в масовій школі вважається урядова постанова „Про заходи щодо забезпечення комп’ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес”, прийнята 1985 року. Ця постанова передбачала введення в 9-10 класах нового предмета “Основи інформатики та обчислювальної техніки”. Було обрано курс на розробку вітчизняної обчислювальної техніки навчального призначення і програмно-методичного забезпечення курсу інформатики в школі. З оснащенням закладів освіти класами навчальної обчислювальної техніки з’явилася можливість проведення масових педагогічних досліджень з питань використання комп’ютерів у середній та вищій освіті [12, с.18].

На початку 90-х років ХХ ст. у структурі Українського республіканського методичного центру середньої освіти була створена лабораторія, яка займалась збором та аналізом комп’ютерних програм навчального призначення. У цей час були розроблені такі перші комп’ютерні навчальні програми, як «Інформатика», «Рідна мова».

На 90-і роки ХХ ст. припадає початковий етап виконання державної програми запровадження комп’ютерних технологій у всі ланки освіти. З цього часу розпочинається процес активної комп’ютеризації навчальних закладів. Набуває прискорених обертів розвиток системи комп’ютерних продуктів та послуг, здійснюється їх широке впровадження у навчальний процес як у вищій, так і в середній ланці освіти [5, с.39-40].

Значущість переходу України до інформаційного суспільства та пріоритети інформатизаційних процесів відображені в прийнятому Верховною Радою України Законі “Про національну програму інформатизації” від 4 лютого 1998 року №74/98-ВР. Цей закон визначає стратегію розв’язування проблем забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки у сферах загальнодержавного значення. Один із напрямів інформатизації у Законі – інформатизація науки, освіти і культури. Концепція національної програми інформатизації включає характеристику сучасного стану інформатизації, визначає стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, зазначає очікувані наслідки її реалізації. Ці важливі документи повинні знайти своє практичне втілення на всіх рівнях управління освітою і дозволити розробити проекти, впровадження яких дасть можливість вирішити питання, пов’язані з постачанням у навчальні заклади сучасної комп’ютерної техніки і забезпеченням формування відповідного рівня навичок їхнього практичного застосування [12, с.23].

Сучасні вимоги до вчителя та його професійної діяльності чітко окреслені у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті і державній програмі “Вчитель”. Основними завданнями є “впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Це досягається шляхом: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних потреб учасників навчально-виховного процесу... Держава підтримує процес інформатизації освіти, сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж...” [8].

Сучасна українська школа переживає новий для себе етап НТР, котрий полягає у стрімкому впровадженні комп'ютерної техніки в педагогічний процес. Основою для такого її поширення стала технологія, що отримала назву мультимедіа [1, с.16]. Названій технології, що має великий навчально-виховний потенціал для сучасної освіти, який може бути використаний у будь-якій предметній галузі, значну роль відводить О. Базелюк. Висловлювання дослідниці свідчить, що сучасні комп'ютерні мультимедійні системи дозволяють користувачеві, який не має додаткових знань у сфері програмування, однаково вільно працювати з інформацією різного типу. Ця властивість є дуже важливою для вітчизняної освіти. Крім того, графічний інтерфейс, що використовується для полегшення взаємодії комп'ютера із користувачем у сучасних системах, не вимагає спеціальної освіти [1, с.17]

Вчені Т. Габай, Р. Гуревич., А. Коломієць, В. Монахов, Н. Морзе, О. Суховірський, О. Тихомиров, О. Шиман та ін. здійснили психолого-педагогічний аналіз інформатизації навчального процесу, що дає можливість визначити стратегію організації навчання, при якій кожен студент має можливість розвиватися за допомогою своєї навчально-пізнавальної діяльності.

Спираючись на результати дослідження з психології, фізіології, філософії, педагогічна наука базується на положеннях пізнання, розв'язує сучасні завдання освіти, використовуючи передові концепції навчання, що призводить до формування компетенції фахівця. При цьому, на думку Н. Морзе, базовими вважаються асоціативно-рефлекторна теорія і теорія поетапного формування розумових дій. Інші концепції, наприклад, концепція проблемно-діяльнісного навчання, програмованого навчання, особистісно-орієнтованого навчання та ін., формуються на базових концепціях, при цьому розв'язуючи важливу проблему якості навчання [7, с.186].

У своєму дисертаційному дослідженні “Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи”, О. Шиман стверджує, що традиційне навчання базується на асоціативно-рефлекторній теорії, при цьому використовуються наступні основні положення:

- процес утворення асоціативних систем включає в себе чуттєве сприймання предметів і явищ, усвідомлення, доведене до розуміння їх внутрішніх зв'язків і відношень, запам'ятовування і застосування знань на практиці;

- центральним ланцюгом цього процесу є аналітико-синтетична діяльність індивіда в процесі розв'язування навчальних завдань;

- вирішальними умовами ефективності навчання є розвиток активного ставлення студентів до навчання, представлення навчального матеріалу в певній послідовності і формі, які активізують їх пізнавальну діяльність (проблемність, наочність, варіювання умов задачі з метою виявлення суттєвих спільних властивостей об'єктів і їх відмінностей тощо), сприяють закріпленню матеріалу при використанні різних прийомів розумової і практичної діяльності [12, с.71-72].

Щоб показати різницю традиційного та інноваційного навчання, О. Шиман звертається до концепції традиційного навчання, яка побудована на асоціативно-рефлекторній теорії, передбачає засвоєння знань шляхом попереднього заучування, запам'ятовування, а лише потім застосування. При цьому часто потрібних знань не вистачає, разом з тим наявні виявляються непотрібними, зайвими знаннями. Згідно з теорією поетапного формування розумових дій, знання про дію формуються в процесі самої діяльності, яка мотивовано забезпечує студентів орієнтувальною основою дії або діяльності в цілому. Основна значущість цієї концепції полягає у тому, щоб оптимально й ефективно управляти процесом навчання студентів з погляду функціонування їхньої психіки, що дає змогу перетворити зовнішні дії на внутрішні й тим самим прискорити розумовий і фізичний розвиток тих, кого навчають [12, с.76].

Як зазначає Л. Петриченко, будь-яка діяльність може успішно здійснюватися тільки за умови готовності до її виконання, зокрема, готовність до педагогічної діяльності складається з наявності певного рівня сформованості в майбутнього вчителя компонентів, що складають цю діяльність, серед яких можна виділити:

- мотиваційний – усвідомлення особистої й соціальної значущості педагогічної діяльності, професійного вдосконалення й розширення кругозору, наявність педагогічної спрямованості й настанови на дитину та спілкування з нею, наявність стійких пізнавальних інтересів, сформованих почуттів обов'язку й відповідальності;

- когнітивний, що визначається базовою культурою особистості, наявністю достатніх професійних знань;
- процесуальний – розвиток педагогічних умінь і навичок формування системи знань, формування вміння та навички у вихованців створювати умови для самоактуалізації, розвитку і саморозвитку для кожного з них;
- організаційний – уміння раціонально застосовувати час (свій і своїх вихованців), залучати учнів до необхідних видів діяльності; організувати робоче місце, самоконтроль і самооцінювання;
- морально-вольовий – цікавість, критичність, працездатність, уміння мобілізувати свої сили, цілеспрямованість тощо [9, с. 32-33].

До такої точки зору приєднується Н. Морзе. Вчений, вважаючи, що діяльнісний підхід ставить за необхідність: певну форму організації навчально-виховного процесу, особливий зміст навчання, різноманітність способів роботи в певній послідовності, підготовку конкурентоспроможного педагога, різноманітність засобів навчання, виділяє три головні об'єкти:

1. діяльність суб'єктів учіння (учнів, студентів);
2. діяльність суб'єктів навчання (учителів, педагогів);
3. взаємодія їх діяльностей [7, с.187].

Останнім часом вчені розробляють концепції щодо використання мультимедійних технологій в освіті, в тому числі й у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

В. Биков, Я. Вовк, М. Жалдак розробили концепцію інформатизації освіти, яка може бути реалізована при проектуванні цілісної діяльності, а не окремого компонента. Подаємо основні її положення:

- забезпечення розвитку особистісних якостей людини, розкриття її творчого потенціалу, підвищення ефективності навчально-виховного процесу на основі впровадження нових інформаційних технологій навчання, надання діяльності творчого, дослідницького характеру;
- удосконалення управління освітою;
- інтенсифікація методичної роботи і наукових досліджень [2, с.26].

О. Суховірський базує свої концептуальні ідеї дослідження на положеннях щодо наступності інформатичної підготовки вчителя початкової школи на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях; створенні належних психолого-педагогічних умов для реалізації системи інформатичної підготовки студентів; відборі та структуруванні змісту навчального матеріалу з основ інформатизації навчально-виховного процесу; забезпеченні міждисциплінарних зв'язків у інформатичній підготовці майбутнього вчителя початкової школи [11, с.9]. Як зазначає вчений, концепція інформатизації освіти 1988 року досить точно

визначила майбутні напрями трансформації освіти, вказала на певні проблеми, які виникають, та запропонувала шляхи їх розв'язання. І хоча певний ухил до технологічного напрямку все ж помітний, проте не можна не відзначити слушні пропозиції щодо запровадження нових інформаційних технологій на різних етапах та в різноманітних сферах тогочасної освіти. [11, с.25].

Л. Макаренко розробила модель формування загальної базової та професійно-технологічної комп'ютерної грамотності, яка включає цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, коригуючий та оцінювально-результативний компоненти, які реалізувалися на етапах:

- пропедевтичний етап – актуалізація у студентів мінімуму необхідних знань, що забезпечують загальнонавчальне вміння використовувати комп'ютер для розв'язання навчальних завдань;

- базовий етап формування – має наслідувальний характер оволодіння вміннями, який реалізується шляхом багаторазового відтворення та заучування дій та операцій, що відпрацьовуються;

- інтегрально-методичний – характеризується проявом високої форми активності та самостійності у процесі практичного застосування набутих знань та попередніх умінь, розширенням сфери пошукової діяльності у процесі оволодіння теоретичною основою вмінь;

- практично-рефлексивний – формування у студентів поліфункціональних умінь, які забезпечують готовність майбутнього вчителя самостійно, свідомо і раціонально організувати індивідуальну творчу професійну діяльність за допомогою ІКТ у реальних умовах навчання молодших школярів; забезпечення глибокого розуміння студентами структури та змісту навчальних предметів початкової школи [6, с.129].

О. Снігур виділяє наступні структурні компоненти системи формування у майбутніх учителів початкової школи вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у професійній діяльності: мета, зміст навчання, засоби педагогічної комунікації, діяльність студентів, діяльність викладача, результат [10, с.115].

В. Імбер спираючись на ідеї Ю. Бабанського, схарактеризувала компоненти навчального процесу при підготовці вчителів початкових класів, який організований із застосуванням мультимедійних засобів навчання:

- цільовий компонент полягає в постановці мети та конкретних завдань вивчення навчального матеріалу за допомогою мультимедійних засобів, визначення необхідності їх застосування для даного предмету;

- стимульовально-мотиваційний компонент полягає у створенні таких умов під час вивчення даного предмету із застосуванням мультимедійних ресурсів, які спонукають суб'єктів навчання до активної

навчально-пізнавальної діяльності, формують у них позитивну мотивацію до даного виду навчання;

- змістовий компонент охоплює знання, вміння, навички і здібності, якими має оволодіти суб'єкт навчання в процесі роботи з мультимедійним продуктом;

- операційно-діяльнісний компонент відображає методику застосування мультимедійних засобів навчання, полягає у вдалому підборі методів і організаційних форм навчання;

- контрольно-регульовальний компонент полягає в контролі за якістю та кількістю набутих знань суб'єктами навчання з мультимедійних джерел, внесенні необхідних коректив до методики навчання з метою підвищення ефективності процесу навчання;

- оціночно-результативний компонент характеризує форми й вимоги до підсумкового контролю суб'єктів навчання в процесі набуття знань із застосуванням мультимедійних ресурсів, виявлення причин неуспішності та відповідна корекція щодо їх усунення [3, с.80].

З метою модернізації освіти в Україні почали використовувати потенціал комп'ютерних технологій переважно з 60 рр. ХХ ст. Проводився експеримент з упровадження інформаційних технологій у навчальний процес, розроблялись комп'ютерні програми, підручники, методичні рекомендації для вчителів, формулювалися головні напрями інформатизації школи, розв'язувалося питання забезпечення шкіл учителями інформатики, почалась підготовка людини до життя в інформаційному суспільстві; у 90-х рр. реалізуються освітні інформаційні проекти, у програмах навчальних дисциплін відображено необхідність інформатизації освіти, наголошено на специфічних та загальних тенденціях розвитку інформатизації освіти в країні.

Провідні вчені нашої країни розробляють ефективні концептуальні положення, пропонують певні підходи, форми, методи, впровадження інформаційних технологій в навчальний процес середньої та вищої школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Базелюк О. Мультимедіа – технологія – мистецтво / О. Базелюк // Мистецтво та освіта. – 2008. – №3. – С. 16-18.
2. Биков В. Ю., Вовк Я. І., Жалдак М. І., та ін. Концепція інформатизації // Рідна школа. – 1994. – №11 – С.26-29.
3. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів: дис... канд. пед. наук:13.00.04. – Вінниця, 2008. – 238 с.
4. Костікова І. І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - 2008. - № 8.- С. 79-83.
5. Кравчук О. В. Підготовка майбутніх учителів до застосування інформаційних технологій у процесі вивчення суспільствознавчо-природознавчих дисциплін у початковій школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Кравчук.– Умань, 2008.– 300 с.

6. Макаренко Л. Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2007. – 294 с.
7. Морзе Н.В. Методика навчання інформатики: Навч. посіб.: У 4 ч. / За ред. акад. М.І.Жалдака. – К.: Навчальна книга, 2003. – Ч. I: Загальна методика навчання інформатики. – 254 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта 24 квітня-1 травня 2002р., – К., 2002.
9. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04. – Харків 2007. – 236 с.
10. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи: дис.... канд. пед. наук: 13.00.09. – К., 2007. – 335 с.
11. Суховірський О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. В. Суховірський . – К., 2005. – 303 с.
12. Шиман О. В. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. В. Шиман.– К., 2005. – 257 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чичук Вадим Миколайович – аспірант кафедри загальної педагогіки та психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Коло наукових інтересів: підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах інформатизації освіти в Україні.